

De verschijningsvorm van een opera is afhankelijk van tijd en plaats. Een vroege Italiaanse opera klinkt anders dan een laat-romantisch meesterwerk uit Zuid-Duitsland. Aan het eind van de jaren zestig zocht Pete Townshend, gitarist van de rockgroep The Who, naar 'iets wat de fundamenteën van de eigentijdse (rock)muziek omver zou halen'. Hij kwam terecht bij de rockopera. Zijn eerste-ling Tommy heeft nog meer weg van een musical, maar *Quadrophenia* uit 1973 is in alles een echte opera. Een verkenning aan de vooravond van de Nederlandse première.

Evert de Cock

Een bedevaart in rockkostuum

De rockopera Quadrophenia

'Als op zondag 11 mei aanstaande om acht uur 's avonds de eerste klanken van *Quadrophenia* in Ahoy klinken, is dat de start van een gedenkwaardige avond. Ondersteund en aangevuld met verscheidene muzikanten zal The Who deze orkestrale rock-opera voor het eerst integraal in Nederland uitvoeren. Het album *Quadrophenia* werd in 1973 in zes maanden opgenomen. Het wordt door velen beschouwd als een van de meest karakteristieke albums van The Who.' Tot zover het persbericht van organisatie Mojo Concerts.

The Who? Rock-opera? Is dat niet meer iets voor *Muziekrant Oor*? Het antwoord is zowel ja als nee. Vooral het woord *opera* verdient in dit verband nader onderzoek.

Met dit vijf-letterwoord, meervoud van het uit het Latijn afkomstige *opus* (werk), betreden we het gebied van het muziektheater, dat naast zware vertegenwoordigers als opera seria en opera comique, ook lichtere genres kent als operette en musical.

De eerste opera ontstaat in de vroege zeventiende eeuw in Italië. Enkele decennia later duikt de term operette op als vergaarbak voor lichtvoetige genres zoals vaudeville, singspiel en ballad opera. Rond 1850 ontstaat in Frankrijk uit de opera comique een nieuw genre dat de naam *operette* opgespeld krijgt: een vorm van muziektheater met gesproken dialogen (vergelijkbaar met recitatieven), in het gehoor liggende liedjes (vergelijkbaar met aria's) en veel dans. Hoewel het in eerste instantie niets nieuws was, heeft de operette zich in betrekkelijk korte tijd weten te ontwikkelen tot een vol waardig muzikaal genre. In onze eeuw is de operette langzaam verdrongen door de *musical*.

Zowel opera, operette als musical bedienen ieder een eigen doelgroep en zijn als zodanig op zichzelf

staande genres. De scheidslijn tussen operette en musical is nauwelijks te trekken, of het moet een historische zijn. Het verschil tussen opera enerzijds en operette en musical anderzijds is tot op de dag van vandaag goed te duiden. Het is niet zozeer het verschil in lengte dat de opera onderscheidt van de operette: het verschil is gelegen in de inhoud.

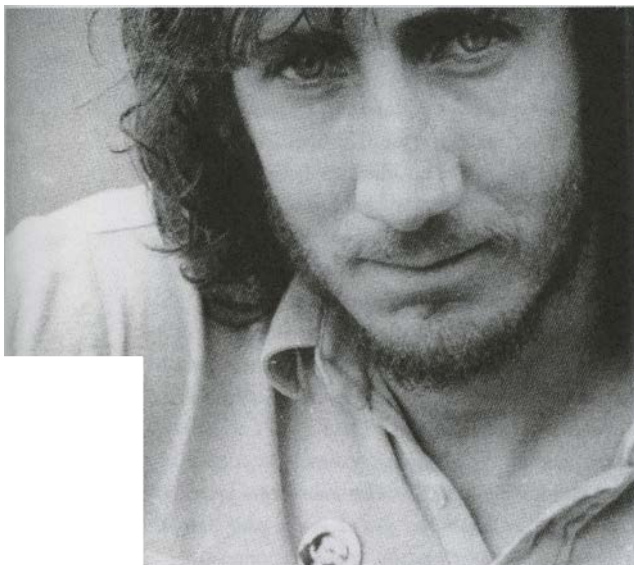
Een opera is een goed doorwrocht bouwwerk van thema's en leidmotieven, terwijl een operette veel eerder uit een verzameling liedjes bestaat. In een opera worden conflicten doorgaans uitgevochten met duetten, trio's en kwartetten, bezingen koren heldendaden en sterven de grootste solisten aan liefdessmart. In de gemiddelde operette en musical worden dergelijke conflicten op voorhand vermeden, worden helden doorgaans omringd door dansers en wordt het liefdesleed beperkt tot een enkele *tearjerker*. Opera is conflict, terwijl operette juist verstrooiing moet brengen, en de psychologie van de verstrooiing gaat nu eenmaal minder diep dan de psychologie van het conflict. Een mooie uitzondering op deze wat boude bewering is *West Side Story* (1957) van Leonard Bernstein op tekst van Stephen Sondheim. Als geen ander wisten zij het aloude verhaal van Romeo en Julia van William Shakespeare (de librettist bij uitstek) te transformeren naar het New York van eind jaren vijftig, waarbij een geheel nieuw en eigen muzikaal idioom werd gebruikt. Opera of musical?

Een ander belangrijk gegeven bij een opera is de integratie van tekst en muziek. Richard Wagner gaat daarin zo ver dat hij elke persoon (en ook elke wezenlijke handeling) vergezeld laat gaan van een (of meer) vast leidmotief. Niet alleen het plot en de daarin voortploeterende personages ontwikkelen zich, ook de muziek ontwikkelt mee. En dat is een belangrijk gege-

ven: de parallelle ontwikkeling van tekst en muziek, van plot en partituur.

Huwelijk tussen rock en theater

De verschijningsvorm van een opera is afhankelijk van tijd en plaats. Een vroege Italiaanse opera klinkt anders dan een laat-romantisch meesterwerk uit Zuid-Duitsland. Zo kon in het begin van onze eeuw door de ontwikkeling van de lichte muziek (lees: jazz) de musical ontstaan. Denk maar aan de grote Amerikaanse songwriters als George Gershwin (*Porgy and Bess*), Jerome Kern (*Show Boat*), Cole Porter (*Kiss me Kate*, gebaseerd op *The taming of the screm* van Shakespeare!) en Richard Rodgers (*Oklahoma!* en *The sound of music*). Wie denkt dat de musical 'uit' is, heeft het mis. Een van de eigentijdse grootgrutters in het genre is de Engelse Andrew Lloyd Webber met musicals als *Jesus Christ Superstar*, *Evita* (met de wereldhit, momenteel voor Madonna, *Don't cry for me Argentina*) en

Pete Townshend

Cats. Zelfs in Nederland weet men van aanpakken. Naast vertalingen van buitenlandse musicals als *Miss Saigon*, *Het spook van de opera* en *Cats* kunnen we bogen op een omvangrijk repertoire van onder meer het duo Annie M.G. Schmidt/Harry Bannink (*Heerlijk duurt het langst*).

Het eigenlijke huwelijk tussen rock en theater werd voltrokken in 1967 door Jim Morrison en The Doors. Met het controversiële *The End* ging Morrison qua vorm en inhoud terug naar het klassieke Griekse theater. Met *Sgt. Peppers Lonely Hearts Club Band* kwamen The Beatles in 1967 met het eerste zogenaamde *concept-album*: een album waaraan een groter overkoepel-

lend idee (bijvoorbeeld een literair gegeven) ten grondslag ligt. Vooral in de jaren zeventig vond het idee van concept-albums in combinatie met muziektheater gretig aftrek bij vertolkers van de symfonische rock (groepen als Yes, Genesis, Gentle Giant en Camel).

Toen rond 1960 de rockmuziek de rock & roll stilaan van het podium verdreef, kon niemand vermoeden hoe groot de culturele en maatschappelijke invloed van de rockmuziek zou worden. Waren The Beatles nog een stel schavuiten die hoognodig eens naar de kapper moesten, het eerste optreden van The Rolling Stones in Nederland moest al na een kwartier worden beëindigd wegens vechtpartijen in de zaal (Kurhaus, Scheveningen). En het werd steeds erger! The Doors, Pink Floyd, Frank Zappa and the Mothers of Invention, Jimi Hendrix en The Who, de meest luidruchtige popgroep van Europa en wijde omstreken. Niet alleen sneuvelden er tijdens hun concerten talloze trommelvliezen, ook een deel van het instrumentarium haalde doorgaans het einde van het optreden niet: 'Smash your guitar, Pete, smash your guitar'. Het publiek kwam ervoor, Pete Townshend ging ervoor.

De ironie wil dat Pete Townshend, gitarist en de belangrijkste componist van The Who, zo goed als doof is.

Liefde voor blazers en big bands

Waarom moest nou juist deze band, The Who, als een van de eersten de heilige grond van de opera betreden? Het antwoord is simpel: omdat componist/gitarist Pete Townshend een briljant en gevoelig songwriter is die als geen ander zijn eigen tijd en plaats weet te duiden met zeer eigen en originele middelen. Pete Townshend hoort thuis in het rijtje Lennon & McCartney, Bob Dylan, Leonard Cohen.

Peter Dennis Blanford Townshend werd geboren op 19 mei 1945 in Chiswick, Londen. Zijn vader, Cliff Townshend, was een niet onverdienstelijk saxofonist. Uit zijn jeugd stamt zijn liefde voor blazers en bigbands. In 1959 vormt Pete samen met John Entwistle de jazzformatie The Confederates. In 1961 gaat Pete naar het Ealing Art College, de *place to be* voor een rockmusicus in de dop. In 1962 komt zanger Roger Daltrey in beeld. Hij vraagt John Entwistle en Pete Townshend voor de skiffle-groep The Detours. In 1964 komt drummer Keith Moon bij de band, die toen The High Numbers heette. Op 24 november van datzelfde jaar wordt de groep definitief omgedoopt tot The Who. Er is nog een vijfde lid van de band: producer Kit Lambert, zoon van componist en arrangeur Constant Lambert.¹ De grootste bijdrage van Kit Lambert was dat hij Pete Townshend stimuleerde om te componeren. Na in 1967 drie albums uitgebracht te

hebben met singles, wilde Townshend iets anders. In zijn eigen woorden: 'Iets wat de fundamenteën van de eigentijdse (rock)muziek omver zou halen.' Townshend stond in 1967 op het punt om een gloednieuw huis te bouwen waarin een complete generatie rockmusici zou gaan wonen. Kit Lambert koppelde deze wens van Townshend aan zijn eigen scholing in en kennis van klassieke muziek en maakte daarmee de weg vrij voor een geheel nieuwe manier van omgaan met rockmuziek, de rockopera.

De invloed die Townshend onderging van Lambert ging veel verder dan alleen inwijding in de vorm van de klassieke (negentiende-eeuwse) opera. Ook de eigentijdse muziek laat zijn sporen na: zo zijn op het album *Who's next* (1971) invloeden te vinden van Terry Riley. Bij het overlijden van Kit Lambert in 1981 verklaarde Pete Townshend dat The Who zonder diens inzet The Who niet geweest zou zijn.

Pete Townshend maakte met The Who vijftien langspeelplaten. Daarnaast verschijnen er met zekere regelmaat ook solo-albums van Townshend. Twee albums verdienen wat extra aandacht: *Scoop* (1983) en *Another Scoop* (1989). Beide dubbelalbums bevatten in totaal 52 demo's van al dan niet bekende composities van Pete Townshend. Hij verklaarde ooit in een interview dat wanneer hij een demo aan The Who toevertrouwde, de song niet langer van hem was. Op deze albums staan ook een paar prachtige voorbeelden van composities met begeleiding van strijkorkest. Het merendeel van de arrangementen zijn van de hand van Ted Astley, de schoonvader van Townshend. Ook op het album *Rough mix*, dat Townshend in 1977 opnam met Ronnie Lane, staan een paar juweeltjes (*Street in the city*). Na het uiteenvallen van The

Who, eind 1982, gaat Townshend alleen verder. Met de band Deep End geeft hij in 1985 een aantal concerten. In 1989 verschijnt de musical *The Iron Man*, gebaseerd op het gelijknamige kinderboek van de Engelse dichter Ted Hughes.

Eerste officiële rock-opera

Alleen de Britse groep The Pretty Things was The Who voor met de rock-opera *S.F. Sorrow* (1968), gebaseerd op een kort verhaal van groepslid en zanger Phil May.² Pete Townshend schreef twee opera's voor The Who: *Tommy* (1969) en *Quadrophenia* (1973). In 1967 deed Townshend een eerste poging met *A quick one while he's away*, door producer Kit Lambert bestempeld als de eerste officiële rock-opera en door Lillian Roxon in haar *Encyclopedia* gelauwerd als 'a very complicated twelve-minute rock-opera'. De pers was minder enthousiast. Criticus Dave Marsh beschreef *A quick one* als 'halfway between Gilbert and Sullivan and a stage film', en in zijn ogen was het resultaat een amateuristische mengeling van country & western, surfsounds en rockmuziek.

Tommy, de eerste avondvullende rock-opera van Townshend, vond meer genade. De opera vertelt het verhaal van een doofstom en blind jongetje dat ondanks zijn handicap flipperkampioen wordt. Op miraculeuze wijze krijgt Tommy de controle over zijn zintuigen terug (na vruchteloze bezoeken aan doktoren, dubieuze genezers en onbetrouwbare familieleden wordt Tommy door zijn moeder in een vlag van blinde woede door een spiegel gegooid). Nauwelijks de schok te boven roept hij zichzelf uit tot Messias: *Welcome to the camp*

I guess you all know why we're here

My name is Tom and I became aware this year

If you want to follow me, you've got to play pinball

So put in your ear plugs

Put on your shades

And you know where to put the cork!

Het publiek, massaal toegestroomd, reageert met het volgende refrein:

We're not gonna take it!

Never did and never will!

Don't want no religion

And as far we can teil

We ain't gonna take

you,

Never did and never will

We're not gonna take you!

We forsake you!

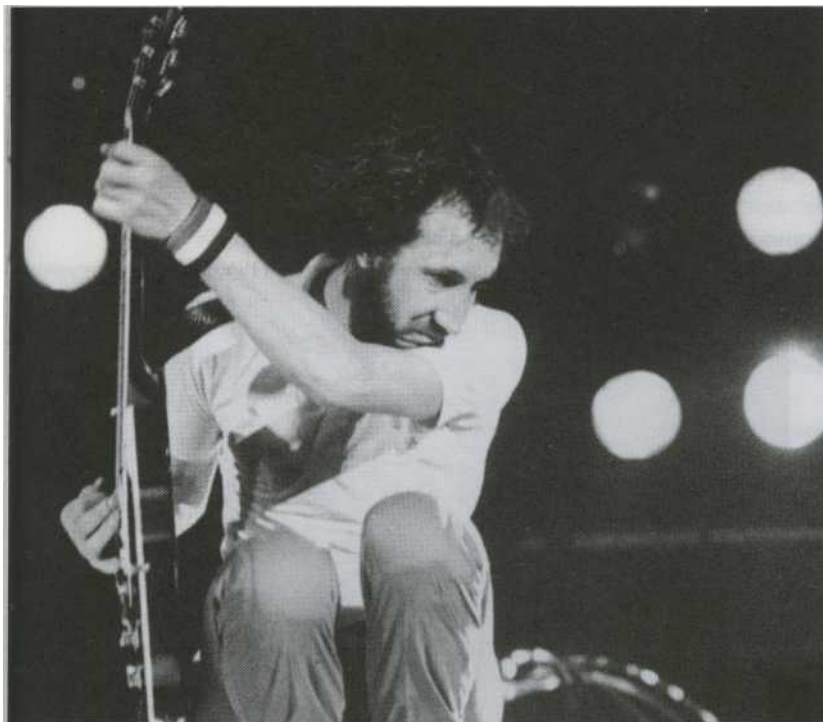
Gonna rapé you!

Let's forget you hetter still!

Het lijkt een ridicul verhaal, maar er zit een diepere

The Who. Vlnr: John Entwistle, Keith Moon, Roger Daltrey en Pete Townshend

Pete Townshend in actie

betekenis achter. In 1981 verklaarde Townshend in de Michael Parkinson Show: *Tommy* is something pompous, crazy, ridiculous; a deaf, dumb and blind boy who's given drugs by an acid queen, is raped by his own uncle, and then becomes the Messiah. I thought: That'll make money!

En dat deed het. Ten tijde van de release van het album in 1969 stond The Who op de rand van een faillissement. Binnen twaalf maanden was het leed geleden. The Who maakte *Tommy* en *Tommy* maakte The Who.

Tommy gaat over sociale vervreemding, zinloos geweld, misbruik en molest. De film die Ken Russell in 1975 van *Tommy* maakte, laat wat dat aangaat weinig aan de fantasie over.

Onder de gewelddadige oppervlakte ligt een tweede laag die een aantal autobiografische elementen van Townshend bevat. Zo is de flipperkoning (Pinball Wizard) metafoor voor de Guitar Wizard Pete Townshend, en staat de Acid Queen voor de drugsdealers rond Sheperd's Bush. Het sadistische neefje Kevin rekent af met elk schoffie dat Pete als kind koeioneerde. Flipperen was een favoriet tijdverdrijf van de Mods, de jongerencultuur waar The Who zich altijd sterk mee verwant voelde en die later ook de culturele achtergrond van *Quadrophenia* vormt. Vandaar ook dat de flipperkast een prominente rol in *Tommy* vervult. Maar er is nog een reden. Op de binnenhoes van het

album *Another Scoop* verklaart Townshend dat hij de wereldhit *Pinball Wizard* geschreven heeft om Nick Cohn, recensent van *The Guardian* en zelf een fanatiek flipperaar, mild te stemmen.

Messias-gevoel

Aan het eind van de jaren zestig verscheen een aantal rockmusicals die een of andere vorm van Messias-gevoel uitdroegen: *Hair* (1967), *Tommy* (1969), *Jesus Christ Superstar* (1971). In de tijd dat flower power hoogtij vierde, ging elke vorm van mystiek erin als koek. Onbetwist hoogtepunt van de flower power was het driedaagse Woodstock Festival, gehouden in augustus 1969 in het kleine plaatsje Bethel in de staat New York. Naast acts als Jefferson Airplane (*White Rabbit*) en Jimi Hendrix (*The Star Spangled Banner*) gaf The Who acte de présence. Op de *playlist* stond onder meer een integrale uit-

voering van *Tommy*. Het optreden op Woodstock was geen onverdeeld genoegen. Om de woorden van Pete Townshend aan te halen: 'Fucking awful, I didn't like Woodstock.'

Terug in Engeland zet Townshend, inmiddels volgeling van de Indiase guru Meher Baba, zich aan het *Lifehouse*-project. Hoewel groots opgezet, komt dit muziektheaterproject nooit van de grond. Wel levert het in eerste instantie negen prachtige songs op, waarvan er vier op het album *Who's Next* (1971) verschijnen. In navolging van Terry Riley begint Townshend te experimenteren met synthesizers, waaronder de ARP 2600 en de VCS3. In *Baba O'Riley*, de openingstrack van *Who's Next*, is een rechtstreekse neerslag te horen van *A rainbow in curved air* (1969) van Terry Riley. Ook in *Won't get fooled again* is de invloed van Terry Riley merkbaar. De tekst van de song is een verbitterde terugblik op de jaren zestig: 'We've been fighting in the Street, with our children at our feet, and the morals that they worship will be gone.'

Pete Townshend is altijd geïnteresseerd geweest in klassieke muziek. Deze interesse komt niet alleen tot uiting in zijn beide opera's, maar ook in zijn voorliefde voor strijkinstrumenten. Zowel op *Who's Next* als op *Quadrophenia* staan diverse tracks waarin Townshend met behulp van synthesizers de klank van strijkers probeert te imiteren. Het resultaat is een volstrekt uniek geluid. Op het live-album *The music of*

Pete Townshend and The Who (1991) laat Who-zanger Roger Daltrey samen met een groot symfonie-orkest twaalf stukken horen, die door Michael Kamen en Robert Elhai gearrangeerd zijn voor orkest. De door Pete Townshend bedachte strijkerspassages worden in deze arrangementen door echte strijkers gespeeld. Het heeft iets weg van een tweede orde benadering: de imitatie geïmiteerd. Eens te meer wordt de creatieve geest van Townshend bevestigd.

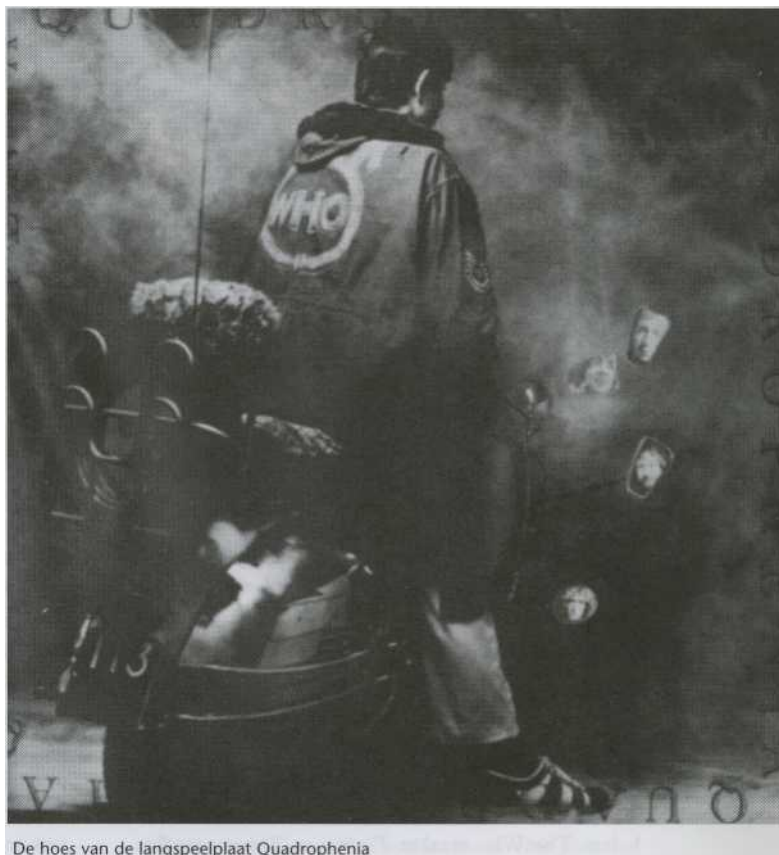
Na *Tommy* volgt in 1973 *Quadrophenia*. De titel verwijst naar de viervoudig gespleten persoonlijkheid van hoofdpersoon Jimmy. De vier persoonlijkheden worden in de opera verbeeld door vier thema's, of, zo u wilt, leidmotieven, die elk geschreven zijn door een van de vier leden van de band: *Helpless dancer* (zanger Roger Daltrey), *Is it me?* (bassist John Entwistle), *Bell Boy* (drummer Keith Moon) en *Love, reign o'er me* (gitarist Pete Townshend). Vier kanten van Jimmy's persoonlijkheid: de vechter, de romantische, de krankzinnige en de schijnheilige. In de albumtekst wordt het als volgt verwoord:

*A tough guy, a helpless dancer.
A romantic, is it me for a moment?
A bloody lunatic, Til even carry your bags.
A beggar, a hypocrite, love reign over me.
Schizophrenic? Tm bleeding Qiadrophenic.*

Quadrophenia, geschreven in de eerste helft van de jaren zeventig, speelt zich af in het Engeland van midden jaren zestig. De opera geeft een beeld van de cultuur van de jeugdbendes gecentraliseerd rond de Mods en de Rockers. De Mods en de Rockers waren in de tweede helft van de jaren zestig twee rivaliserende jeugdstromingen die hun onenigheden meer dan eens uitvochten in een badplaats als Brighton. De Mods leefden in hun eigen wereld en waren tevreden met wat ze hadden. The Who is altijd sterk geïdentificeerd met de idealen van de Mods, niet in de laatste plaats omdat de leden van de band niet onsympathiek stonden tegenover hun cultuur. De Mods waren *cool, sharply dressed*, droegen parka's en reden rond op rode scooters. Hun muzikale voorkeur ging uit naar rhythm and blues, The Who, soul en muziek van het Tamla Motown-label (Stevie Wonder, The Four Tops, The Supremes en Gladys Knight and the Pips). De Rockers waren meer traditioneel, zowel qua kleding als qua muzikale voorkeur.

Speelde *Tommy* zich af in een fantasiewereld, *Quadrophenia* staat met beide benen in de realiteit. Het kan het verhaal zijn van iedere Mod. De opera is sterk autobiografisch, en geeft een goed beeld van de vertwijfeling van de jongeren in het Engeland van de eerste helft van de jaren zeventig.

In *Quadrophenia* is Jimmy een ouder wordende mod die zijn leven aan zich voorbij ziet gaan. Alle

De hoes van de langspeelplaat *Quadrophenia*

idealen die hem in de glorieuze jaren zestig zijn bestaanszekerheid gaven, zijn verloren. Hij raakt in een ernstige identiteitscrisis waar zelfs zijn psychiaters niets aan kunnen doen (*The real me*). Zijn ouders begrijpen hem niet, zijn vriendin gaat er met zijn beste vriend vandoor en met het werk wil het niet vlotten (*Dirty jobs*). Kortom: Jimmy voelt zich absoluut mislukt en uitgestoten. Om deze crisis het hoofd te bieden, besluit hij 'op bedevaart' te gaan naar Brighton, naar de plaats waar de Mods en de Rockers hun geschillen uitvochten. Tijdens de treinreis van Londen naar Brighton zit Jimmy ingeklemd tussen twee typisch Britse 'heren' (5:15, wellicht de meest bekende track van de opera). Langzaam komen de oude idealen weer boven. In Brighton krijgt hij de schok van zijn leven. Voor een van de hotels ontmoet hij zijn grote voorbeeld, de leider van de grote rebellie

tegen de Rockers. Zijn held blijkt verworden tot piccolo. In één klap is alle magie weg, en daarmee alle grond onder zijn bestaan.

'Mijn ouders hebben me teleurgesteld, rockmuziek heeft me teleurgesteld, vrouwen hebben me teleurgesteld, werk is de moeite niet waard, school is zelfs de moeite van het noemen niet waard. Maar ik had nooit gedacht dat ik teleurgesteld zou worden door het feit dat ik Mod ben.' Er rest hem nog maar één ding...

In de laatste song van de opera, *Love, reign o'er me*, verandert het water waarin Jimmy zichzelf verdrinkt in een zee van wedergeboorte.

*Only love can make it min
The may the beach is kissed by the sea
Only love can make it rain
Like the sweat of lovers
Laying in the fields*

*Love reign o'er me
Love reign o'er me, Reign o'er me*

*Only love can bring the rain
That makes you year to the sky
Only love can bring the rain
That falls like tears from on high*

*Love reign o'er me
Love reign o'er me, Reign o'er me*

*On a dry and dusty road
The nights we spend apart alone
I need to get back home
To cool rain
I can sleep and I lay and I think
The nights are hot and black as ink
Oh God I need a drink
Of cool rain*

En hiermee komt Pete Townshend terug op een uitspraak die hij in 1965 deed in de song *My generation*: 'Hope I die before I get old.' *Quadrophenia* is het relaas van verloren idealen en teleurstelling, maar ook van een nieuwe horizon en hoop. Vooruitlopend op de uitbarsting van de punkbeweging in 1975 wordt in *Quadrophenia* de vraag gesteld wat de invloed is van een tijdsgewricht op de filosofie en *lifestyle* van een jongerencultuur. Zoals inmiddels bekend, heeft de punk een geweldige impact gehad op alle maatschappelijke en culturele verhoudingen in de jaren zeventig.

In augustus 1976 ging de verfilming van *Quadrophenia* in première. Regisseur was Franc Roddam en

op de rol stonden onder meer Sting en Toyah. Hoewel ook in deze film het geweld meer aandacht kreeg dan strikt noodzakelijk, blijft de film dichter bij het origineel dan Ken Russells verfilming van *Tommy*.

Thematische eenheid

Quadrophenia is veel meer opera naar negentiende-eeuws model dan *Tommy*. De 'opera' handelt over een innerlijk conflict en karakters, plot en muziek zijn minutieus geïntegreerd. *Quadrophenia* bevat naast een ouverture (*I am the sea*), waarin niets anders plaatsvindt dan een kale expositie van de vier leidmotieven, veertien songs en twee lange instrumentale delen (*Quadrophenia* en *The rock*). In deze *entr'acts* worden de vier thema's uitgebreid doorgewerkt, waardoor de opera een grote thematische eenheid bezit. De aanvankelijke kritiek van bassist John Entwistle dat elk stuk 'zo'n beetje' hetzelfde klonk is juist de grote kracht van het werk.

Bij *Quadrophenia* weet Townshend niet alleen een grotere eenheid qua vorm te bereiken dan bij *Tommy*, ook de sound (klank) is veel beter in evenwicht. Een niet onbelangrijk gegeven voor een werkstuk met de pretentie van een opera; een opera van Verdi klinkt van begin tot eind immers als een opera van Verdi.

Bij *Tommy* zijn ook karakters, plot en muziek veel minder verweven dan bij *Quadrophenia*, waardoor de eerste rockopera van Townshend dicht in de buurt van een musical komt. Het zal dan ook niemand verbazen dat de musicalproductie van *Tommy*, die in maart 1993 op Broadway in première ging, inmiddels vijf Tony Awards in de wacht heeft gesleept, 's Lands grootste *musicalmaker* Joop van den Ende hoopt de musical binnenkort ook in Nederland te brengen.

Dat *Quadrophenia* in populariteit achterbleef bij *Tommy* heeft vooral met de technische moeilijkheid te maken. Na de lp-release in 1973 bleek het werk een vierkoppig monster dat life onmogelijk te realiseren was. Drummer Keith Moon had de grootste moeite om met zijn onbehouwen manier van drummen de strak georganiseerde partituur te volgen, en ook de techniek was niet in staat om alle achtergrondtapes synchroon te laten lopen. Deze tapes bevatten behalve de reeds genoemde imitaties van strijkers (*Doctor Jimmy* en *Love reign o'er me*) ook imitaties van blazers (*The real me* en *5:15*) en allerlei geluidseffecten.

Nu, 23 jaar later, zijn de technische problemen opgelost. Op 11 mei 1997 zal deze opera voor het eerst in Nederland integraal worden uitgevoerd in een versie die afgelopen zomer in het Hyde Park te Londen zijn première beleefde. Naast Pete Townshend, John Entwistle en Roger Daltrey, zal The Who bijgevoegd worden door Simon Townshend (gitaar, broer

The Who

van Pete), Zak Starkey (drums, zoon van Beatles-drummer Ringo Starr), blazers en een achtergrondkoor. Op een gigantisch filmdoek zal Jimmy zijn verhaal vertellen.

Drummer Keith Moon mag het allemaal helaas niet meer meemaken: hij overleed op 8 september 1978 aan een gecombineerde overdosis van slaappillen en alcohol. Zijn plaats werd ingenomen door ex-Small Faces drummer Kenny Jones. Zijn uitermate saaie drumwerk maakte op pijnlijke wijze duidelijk dat de eigenzinnige werkwijze van Keith Moon volstrekt uniek was. Bassist John Entwistle, bijgenaamd 'The Ox', wist met zijn gedegen basspel de capriolen van Keith Moon (op het podium!) altijd binnen de perken te houden.

Het geluid van The Who was een perfecte synthese van vier totaal verschillende karakters: zanger Roger Daltrey, gitarist Pete Townshend, bassist John Entwistle en drummer Keith Moon. Hoewel *Quadrophenia* door Townshend wel eens een solo-album is genoemd dat uitgevoerd is door The Who, is deze plaat wel degelijk een biografie van de groep.

Noten

1. Constant Lambert (1905-1951). Hij was onder meer bevriend met de in Londen wonende Nederlandse componist Bernard van Dieën. Enkele werken: Ballet *Romeo and Julia* (1924), *The Rio Grande* (1927) voor koor, piano en orkest, filmmuziek (onder meer voor *Anna Karenina*, 1947) en talloze arrangementen van

oude meesters (*The Fairy Queen* van Purcell, ongepubliceerd).

2. Sindsdien verschenen er regelmatig rockopera's. Een willekeurige greep: *Arthur or the decline and fall of the British empire* van The Kinks (1969), *Jesus Christ Superstar* van Andrew Lloyd Webber en Tim Rice (1971), *Starmania* van Michel Berger (1979), *Which witch* van Dollie de Luxe (1990).

Literatuur

Geoffrey Giuliano, *Behind blue eyes: A life of Pete Townshend*, Coronet Books, 1996.

David Pichaske, *A generation in motion: Popular music and culture in the sixties*, Schirmer Books, New York, 1979.

Chris Charlesworth, *The complete guide to the music of The Who*, Omnibus Press, London, 1995.

CD-rom *Muziekkrant Oor*.

Hoesteksten van The Who: *Tommy* (1969, Polydor 800 077-2), *Who's Next* (1971, Polydor 813 651-2), *Quadrophenia* (1973, Polydor 531 971-2), *Thirty Years of maximum R&B* (compilatie 1994, Polydor 521 751-2), *Live at the Isle of Whight Festival 1971* (1996, EDF CD 326; onder meer integrale live-uitvoering Tommy).

Pete Townshend: *Scoop* (1983, ATCO 90063-1-F), *Another Scoop* (1986, ATCO 79 05391), *Deep End Live!* (1986, ATCO 90553-2)

Roger Daltrey: *A celebration of music by Pete Townshend and The Who* (1991, COND-19402).

The Who, *Quadrophenia*. 11 mei 1997, Ahoy Rotterdam. Aanvang 20.00 uur.